

— Vi hyllar i fru Bettan en kombination av kommersiell och mänsklig framgång: Högt beskattad som juridisk person och högt uppskattad som fysisk.

Varför specialbeskatta familjeföretagen?

Av professor Leif Mutén, Uppsala Universitet

347.72
336.215.2

Vår skattelagstiftning rymmer flera exempel på särregler för familjebolag. Deras skattefrihet för aktieutdelningar är beroende av deras utdelningspolitik. Deras rätt till avdrag för pensionsstiftelseavsättningar är inskränkt till anställda utan ägarinflytande. Utskiftningsskatteförordningens regler om aktieinlösen enligt bolagsordningen får de inte utnyttja. Förlustutjämningsförordningens regler är otillämpliga på familjebolag efter ändring av äganderättsförhållandena.

Så långt de skrivna reglerna. Även i praxis möter särskilda familjebolagsproblem. Det gäller t ex förtäckt utdelning i form av lön till aktieägare eller närstående. Man kan också peka på att aktievärderingsreglerna för icke börsnoterade aktier har sin tillämpning främst på familjebolag.

För en artikel av detta slag skulle det kunna vara en uppläggning att redogöra för de diskriminerande reglerna för familjebolag och sluta med några indignerade utrop. De skulle kanske inte sakna fog. Men det förefaller intressantare att klargöra, hur lagstiftaren sett motiven

till dessa särregler. Sedan kan läsaren bedöma, om de håller.

De skattefria sparbössorna

Inkomstbeskattningen vilar på förutsättningen att all inkomst skall beskattas, oavsett användningen. Visserligen anser många, att sparandet diskrimineras — ”sparandets dubbelbeskattning” — när sparad inkomst beskattas, samtidigt som ränteavkastningen på det sparade också blir inkomstbeskattad. Hänsyn härtill kan dock inte tas utan att man gör om inkomstskatten till en konsumtionsskatt. Argumenten mot en sådan omläggning är många. Ett är, att omläggningen skulle underlätta förmögenhetsackumulering och därmed motverka inkomst- och förmögenhetsskatternas nivellerande syfte.

Mot den bakgrunden är det naturligt, att lagstiftaren sett snett på dem, som använt familjebolag för upplagring av skattefria eller lågt beskattade inkomster. Så länge reglerna mot kedjebeskattnings av aktieutdelningar gällde i det närmaste oinskränkt, var det frestande för dem,

Den första fullständiga redogörelsen för bestämmelserna om utskiftningsskatt!

Boken behandlar utförligt de regler som gäller för utskiftningsskattens beräkning vid upplösning av aktiebolag, vid nedsättning av aktiekapital och vid bolagsförvärv av egen aktie eller aktie i moderbolag.

Dessutom redogörs för möjligheter till befrielse från utskiftningsskatt eller anstånd med skattens erläggande vid fusion mellan aktiebolag och den s.k. förtida taxeringen till utskiftningsskatt samt övriga taxeringsföreskrifter.

AKTIEBOLAGENS UTSKIFTNINGSSKATT

av K. G. A. Sandström

36:—

NORSTEDTS

som fick mer utdelningsinkomster än de behövde konsumera, att låta dessa tillfalla egna bolag, som kunde disponera över dem för andra placeringar utan att först skatta bort en väsentlig del. Även de, som ville konsumera sina utdelningar, kunde komma lindrigare undan genom att föra in aktierna i ett bolag och sedan låna utdelningsmedlen. Den bolagsbeskattning av till en början 3, numera 4 procent per år, som är påföljden för räntefri sådan upplåning, kunde och kan ännu anses vara ett lågt pris för förmånen att kunna disponera över utdelningsmedel, som i bolagets hand varit helt skattefria.

★ Ersättningsskatten av 1933, vars giltighet är inskränkt till förvaltningsbolagen, blev närmast ett slag i luften. Huvudanledningen torde ha varit, att förordningen uppställer rekvisitet, "att ett väsentligt syfte... varit att bereda fysiska personer, vilka ägt del i företaget, lindring i deras beskattning..." Detta är en typ av rättsregel, vars tillämpning är dömd att bli ineffektiv. Det visade sig också en annan svaghet hos ersättningsskatten: många utnyttjade andra bolag än förvaltningsbolag som skattefria sparbössor för aktieutdelningar.

Mot den bakgrunden skall man se 1951 års ändringar av kommunalskattelagens bestämmelser om hithörande ting (54 § KL). Här utvidgades kretsen av de bolag man sökte träffa till att omfatta även rörelsedrivande bolag. Samtidigt flyttades bevisbördan i fråga om utdelningspolitikens skälighet över på bolagen, och syftet att bereda fysiska personer skattelindring togs bort som självständigt rekvisit. Det är med objektiva kriterier, indicier på syfte, som man måste arbeta, också med risk att de slår ojämnt.

De "svarta familjebolagen" (alltså de som motsvarar rekvisiten i 54 § 3 mom KL) drabbas inte av någon särskild skatt. I stället upphävs deras skattefrihet för

mottagna utdelningar. Den bibehålls bara för s k organisationsaktier, dvs sådana som innehas som ett led i organisationen av annan verksamhet än förvaltning av fastigheter, värdepapper o dyl. I allmänhet tolkas organisationsaktiebegreppet ganska restriktivt. Man räknar som huvudregel med ett minst 50-procentigt innehav. Det räcker alltså inte med att placeringen har ett entydigt samband med rörelsen.

Det har anmärkts, att denna lagstiftning liksom 1953 års fondskatt med orätt koncentrerades på familjebolagen. Samma beteende, nämligen skattefri ackumulation av aktieutdelningar och — från högt marginalbeskattade aktieägares synpunkt — skattebillig ackumulation av andra bolagsvinster, har förekommit och förekommer ännu också inom andra bolag, som inte är familjebolag. Det finns tankegångar av detta slag bakom 1960 års provisoriska förordning, den s k Annell-lagen. Genom denna påläggs förvaltningsbolag skattskyldighet för sådana utdelningar, som inte utdelas vidare — i investmentbolagens fall åtminstone till 80 procent — och därigenom har förvaltningsbolag med spritt ägande de facto salts i samma position som de svarta familjebolagen.

★ Det får närmast ses som ett tekniskt missöde, att Annell-lagens regler om förvaltningsbolagen inte ansetts räckra också för familjebolagen. Sedan regeringsrätten (Regeringsrättens Årsbok 1963, referat 14) funnit båda reglerna samtidigt tillämpliga på familjebolag, får man emellertid anita, att ett familjebolag, som uppfyller Annell-lagens utdelningskrav, i regel därigenom också blir "vitt" enligt 54 § i kommunalskattelagen, åtminstone om de utdelningsbara vinsterna från tidigare år är måttliga.

Annell-lagen ger också regler för rörelsedrivande bolags s k placeringsaktier. För dem är gränsdragningen en annan

än vad som gäller enligt familjebolagsreglerna. Det finns inte skäl att anta, att praxis i fråga om vad som utgör organisationsaktier enligt 54 § KL har påverkats eller kommer att drivas till större generositet av den omständigheten, att Annell-lagen för andra rörelsedrivande bolags del än de svarta familjebolagen ger skattefrihet för utdelning på aktieinnehav motsvarande 25 procent av röstetalet eller stående i sådant samband med rörelse, som 11 § av förordningen anger. Även efter Annell-lagen består här en särbelastning av familjebolagen.

Pensionsstiftelsereglerna

Förbudet mot avdrag för medelsavsättning till pensionsstiftelse för pensionering av delägare med bestämmande inflytande i bolaget hör till de hårdast kritiserade familjebolagsreglerna. En väsentlig självfinansieringsmöjlighet undanhålls härigenom familjebolag med föränsad ägare- och företagsledarfunktion. Man kan bl a se regeln som utslaget av en önskan att inte onödigtvis gynna aktiebolagsformen på den enskilda firmans bekostnad. En företagare, som inte satt rörelsen på aktier, är ju för sitt skattefria pensionssparande hänvisad till försäkringsanstalterna. Det skulle vara ett alltför lockande motiv till bolagsbildning, om han enbart genom övergång till aktiebolagsform skulle få en möjlighet att för placeringsändamål disponera över sina egna obeskattade pensionsmedel.

Samtidigt är naturligtvis regeln liksom flera andra av dem som här behandlas en smula grovt tilltyd. Gränsdragningen lämnar utrymme för processer. Det låter också säga sig, att det kategoriska förbudet mot avdrag för stiftelseavsättning till förmån för aktieägare hindrar även en sådan avsättning, som begränsas till det för varje anställd normala. Liksom man tillåter familjebolag att avlöna aktieägare, och det i avseende på företags-

ledare i rörelseidkande bolag praktiskt taget utan skälighetskontroll, borde man åtminstone kunna likställa dem med vanliga anställda i pensionshänseende. Men det kan å andra sidan påpekas, att 1955 års bestämmelse i kommunalskattelagen (p. 2 a anv. t. 29 § KL) tillkom mot bakgrunden av åtskilliga fall, där omsorgen om anställdas pensionering inte sträckt sig utanför aktieägarkretsen.

Kampen mot kringgående

Det räcker inte att lagstiftaren sökt hindra skattefri eller skattebillig ackumulation inom familjebolag. Det har också varit ett problem att beträffande dessa bolag effektivisera uttagandet av den skatt, som motsvarar dubbelbeskattningens andra led, vare sig detta gällt inkomstbeskattning av utdelning till aktieägare eller utskiftningskatt på från bolag utskiftande vinstmedel.

★ Huvudproblemet har här varit de sk Lundin-transaktionerna. Typiskt för dessa är, att aktierna i bolag med ackumulerade vinstmedel överlåtes dyrt till en köpare, som antingen är ett aktiebolag och kan ta ut den ackumulerade vinsten skattefritt som utdelning, eller också i egenskap av handlande med värdepapper kan få avdrag för förlust på aktierna, sedan han reducerat deras värde genom att ta ut en i och för sig skattepliktig utdelning.

När 1951 års regler om svarta bolag kom till, räknade finansministern med att "lundineriet" skulle stoppa i praxis som ett slags kringgående. Han blev dock besviken. Fondskatteförordningen av 1953 medförde genom sin dubbla karaktär av sanktion mot vinstackumulation och privilegium för dem, som avvecklade, likvidationen av en stor grupp bolag, som eljest kunnat komma i fråga för Lundin-transaktioner. Men ännu förekommer sådana. Först i år kan vi vänta proposition om lagstiftning mot dem. Kommer denna,

blir den att döma av kommittéförslaget (SOU 1963:52) inriktad enbart mot fallen av överlåtna slaktfärdiga bolag. Där emot kommer man även i fortsättningen att kunna sälja aktierna i verksamma förelag till andra bolag, utan att några särskilda skattekonsekvenser knyts till dessas möjlighet att på grund av skattefriheten för utdelning avstå från att räkna med utskiftningskatten i sin värdering. Skall några åtgärder bli aktuella för dessa sistnämnda transaktioners del, är det nog snarast skäl att förvänta någon form av utsträckt kapitalvinstbeskattning. En utredning härom arbetar.

En mera direkt metod att utskiftningskattefritt överföra tillgångar från ett bolag till dess aktieägare utgör inlösen av aktier. Bolaget kan inlösa vissa aktier, vanligen preferensaktier, och sedan återföra aktiekapitalet till dess gamla nivå genom fondemission. Om bolagsordningen ger regler om sådan inlösen är förfarandet möjligt enligt förordningen om utskiftningskatt (4 § UtskF) utan att med utskiftningskatt belastas mer än den eventuella differensen mellan det som utskiftats och vad som inbetalts för aktierna (eller, om det är lägre, bolagets tillskjutna belopp).

Men för familjebolag, svarta eller vita, gäller en strängare regel. De kan inte inlösa aktier utan att inlösenbeloppet i första hand anses taget "från toppen", dvs från de i bolaget ackumulerade vinstmedlen. Man ser häri ett uttryck för misstron mot familjebolagen som särskilt ägnade för kringgående transaktioner.

Handel med förlustbolag

Ett bolag, som slutat sin verksamhet, kan representera ett värde genom ackumulerade vinstmedel — ett värde, som det är Lundin-transaktionernas syfte att skattefritt rädsla över åt ägaren. Men värdet kan också bestå i att bolaget tidigare gjort förluster. Genom 1960 års förlust-

utjämningsförordning är tidigare förluster avdragsgilla under en sexårsperiod. Ett bolag, som något av de senaste sex åren redovisat ett underskott, kan normalt räkna med att inom dettas ram skattefritt kunna ta fram en vinst, som det måst skatta för, om förlusten inte varit.

Det har ansetts olämpligt, att ägarna av ett bolag, som avslutat en förlustgivande verksamhet, skall få glädje av denna förlustavdragsrätt genom att sälja aktierna till någon, som kan lägga in en vinstgivande verksamhet i bolaget. Kan de själva sätta bolaget på fötter, är avdragsrätten för de gamla förlusterna råd-
dad. Säljer de aktierna, har det inte godtagits, att en kvarstående förlustavdragsrätt påverkar dessas värde.

★ En bestämmelse härom har naturligtvis inte kunnat utformas så, att den drabbar flertalsbolagen. Har ett börsnoterat bolag redovisat underskott, kan börsen åtminstone i teorin värdera dess framtida förlustavdragsrätt positivt, men bolagets utnyttjande av rätten kan inte göras beroende av hur många av dess aktier som omsatts mellan förlustår och avdragsår. För fåmansbolagens del har däremot lagstiftaren i förordningen om rätt till förlustutjämnings (8 § FufJF) uppställt ett ganska strikt krav på oförändrade ägareförhållanden för att förlustavdragen inte skall frysa inne. Det är bara mindre förskjutningar eller förändringar på grund av arv, testamente eller bodelning, som tolereras.

Egentligen kan man fråga sig varför det inte vore lika skäligt att trösta ägarna av förlustbolag med att aktierna kunde säljas med vidhängande förlustavdragsrätt. Man anar både i den svenska och i motsvarande utländska regler om samma problem en viss, närmast moralisk inställning, som går ut på att ett så fiktivt värde som en framtida skatteavdragsrätt inte får gå i handel.

Däremot hindrar intet, att ett förlust-

bolag, så länge det förblir i samma ägares hand, övertar sådan egendom, som ger skattepliktig avkastning, ägnad att gå i kvittning mot förlustavdrag.

Det vore lätt att tänka sig, att liknande "skalbolagstransaktioner" med större framgång skulle kunna försökas beträffande reglerna om svarta familjebolag. Om ett bolag på grund av ackumulerade förluster bolagsrättsligt är förhindrat att ge utdelning, skulle det ju i princip även utan att självt utdela kunna anses ha uppfyllt kraven på skälig utdelning. Med ett rättsfall som finns beskrivet i Regeringsrättens Årsbok för 1959 (RA 1959 Fi 420) har dock vår högsta skatterättsliga instans visat, att kravet på skälig utdelning i vissa fall t o m kan sträckas därhän, att man av ett bolag i denna situation kräver nedsättning av aktiekapitalet för att möjliggöra nya utdelningar. Förutsättningen måste dock därvid vara, att inga fordringsägare eller andra komplicerande faktorer hindrar rättens tillstånd till nedsättning.

Mer än bara "strukturpolitik"

Här har i korthet antytts motiven bakom gällande specialregler. Läsaren får själv avgöra, om de skall anses tillräckliga, eller om han vill se familjebolagen som de oskyldiga offren för en skatterättslig diskriminering. Eftersom vi i Sverige har mycket litet av de privilegier för familjeföretag eller småföretag i allmänhet, som i olika gestaltning möter litet varstans i utlandet, är det naturligtvis inte alls orimligt att söka skälet till mot familjebolagen diskriminerande skatteregler i en storföretagsvänlig, familjebolagsfientlig strukturpolitik. Men en överblick över de skattetekniska motiven bakom reglerna kan möjligen stämman den betänksam, som tror, att de alla skulle kunna avskaffas, om bara lagstiftarens strukturpolitiska ideal omgestaltades i småföretagsvänlig riktning. ●